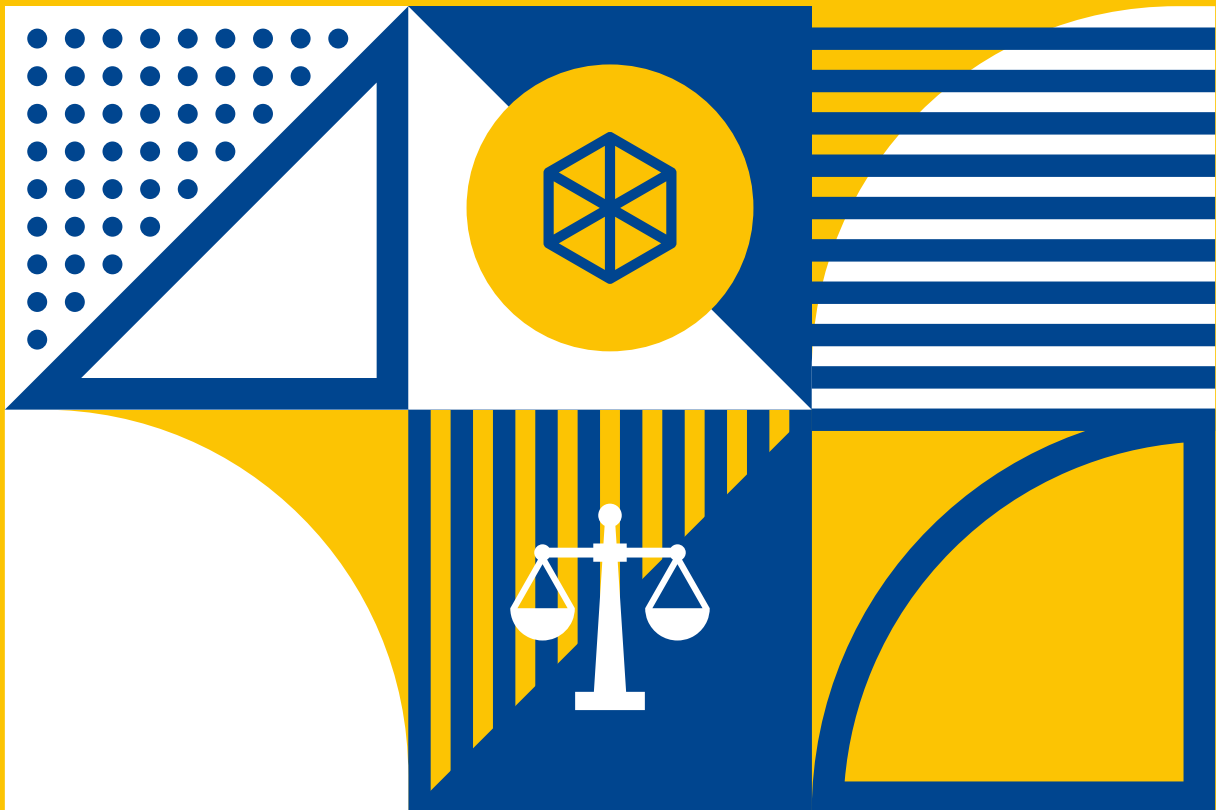

НАЦІОНАЛЬНА АСОЦІАЦІЯ
АДВОКАТІВ УКРАЇНИ

ОСПОРЮВАННЯ ДОГОВОРУ ДАРУВАННЯ: ОГЛЯД СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

КОМІТЕТ З ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ НААУ
2021

Зміст

Оспорювання договору дарування: огляд судової практики

2

1. Щодо підстав визнання договору дарування недійсним відповідно до 234 ЦК України.....	3
2. Визнання договору дарування недійсним на підставі помилки та обману.....	4
3. Розірвання договору дарування.....	4
4. Визнання договору дарування укладеного без згоди недійсним	5
5. Визнання недійсним договору дарування грошових коштів.....	5
6. Щодо визнання договору дарування недійсним на підставі частини першої статті 56 ЦК УРСР, чинної на момент укладення договору	5
7. Визнання недійсним договору дарування корпоративних прав.....	5
8. Строки позовної давності при визнанні договору дарування недійсним	5

Відповідальний редактор Дайджесту:
Черемис А.В.

Редактор: Шкварко В.І.

Контакти: 04070, м. Київ, вулиця Борисоглібська, 3,
5-й поверх

Комітет з цивільного права та процесу НААУ

Голова Комітету: Простибоженко О.С.

1. Щодо підстав визнання договору дарування недійсним відповідно до 234 ЦК України

Цивільно-правовий договір (в тому числі й договір дарування) не може використовуватися учасниками цивільних відносин для уникнення сплати боргу або виконання судового рішення про стягнення боргу, що набрало законної сили. Боржник (дарувальник), проти якого розпочате судове провадження про стягнення боргу, та його мати (обдаровувана), які укладають договір дарування, діють очевидно недобросовісно та зловживають правами стосовно кредитора. Оскільки укладають договір дарування, який порушує майнові інтереси кредитора і направлений на недопущення звернення стягнення на майно боржника. Тому правопорядок не може залишати поза реакцією такі дії, які хоч і не порушують конкретних імперативних норм, але є очевидно недобросовісними та зводяться до зловживання правом.

Недійсність договору як приватно-правова категорія, покликана не допускати або прискіпати порушення цивільних прав та інтересів або ж їх відновлювати. По своїй суті ініціювання спору про недійсність договору не для захисту цивільних прав та інтересів є недопустимим. Завданням цивільного судочинства є саме ефективний захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів. Такий захист можливий за умови, що права, свободи чи інтереси власне порушені, а учасники цивільного обороту використовують цивільне судочинство для такого захисту. Приватно-правовий інструментарій (зокрема, ініціювання спору про недійсність договору не для захисту цивільних прав та інтересів) не повинен використовуватися учасниками цивільного обороту для невиконання публічних обов'язків, звільнення майна з під арешту в публічних відносинах або створення преюдиційного рішення суду для публічних відносин. При цьому, у разі використання приватно-правового інструментарію не для захисту цивільних прав та інтересів, а для невиконання публічних обов'язків, звільнення майна з під арешту в публічних відносинах або створення преюдиційного рішення суду для публічних відносин, судові рішення стосуються прав, інтересів та (або) обов'язків відповідного державного органу, покликаного захищати інтереси держави у відповідних відносинах.

Фіктивний правочин характеризується тим, що сторони вчиняють такий правочин лише для виду, знають заздалегідь, що він не буде виконаний, вважає, що така протизаконна ціль, як укладення особою договору дарування майна зі своїм родичем з метою приховання цього майна від конфіскації чи звернення стягнення на вказане майно в рахунок погашення боргу, свідчить, що його правова мета є іншою, ніж та, що безпосередньо передбачена правочиною (реальне безоплатне передання майна у власність іншій особі), а тому цей правочин є фіктивним і може бути визнаний судом недійсним. Позивач, який звертається до суду з позовом про визнання правочину фіктивним, повинен довести суду відсутність в учасників правочину наміру створити юридичні наслідки.

•Постанова, Велика Палата Верховного Суду, 03.07.2019 року, справа №369/11268/16-ц (провадження №14-260цс19) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83482786>

•Постанова, Касаційний цивільний суд Верховного Суду, 06.06.2018 року, справа № 569/7560/15-ц (провадження №61-5270св18) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74659914>

•Постанова, Касаційний цивільний суд Верховного Суду, 26.02.2019 року, справа №753/765/17 (провадження №61-40871св18) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87985060>

•Постанова, Касаційний цивільний суд Верховного Суду, 28.02.2019 року, справа №646/3972/16-ц (провадження №61-28761св18) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80178251>

•Постанова, Касаційний цивільний суд Верховного Суду, 24.07.2019 року, справа №405/1820/17 (провадження №61-2761св19) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83387308>

•Постанова, Касаційний цивільний суд Верховного Суду, 05.09.2019 року, справа №638/2304/17 (провадження №61-4126св20) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97735876>

•Постанова, Касаційний цивільний суд Верховного Суду, 24.03.2020 року, справа №704/1410/18 (провадження №61-359св20) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88448927>

•Постанова, Касаційний цивільний суд Верховного Суду, 30.03.2020 року, справа №401/2801/18 (провадження №61-17286св19) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88574894>

•Постанова, Касаційний цивільний суд Верховного Суду, 12.10.2020 року, справа №521/8260/17 (провадження №61-21793св19) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92173422>

•Постанова, Касаційний цивільний суд Верховного Суду, 11.11.2020 року, справа №619/82/19 (провадження №61-23057св19) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92973385>

•Постанова, Касаційний цивільний суд Верховного Суду, 21.12.2020 року, справа №638/18851/16 (провадження №61-11099св20) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93709148>

•Постанова, Касаційний цивільний суд Верховного Суду, 10.02.2021 року, справа №754/5841/17 (провадження №1-17966св19) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94938438>

•Постанова, Касаційний цивільний суд Верховного Суду, 24.02.2021 року, справа №583/780/17 (провадження №61-11198св20) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95177254>

•Постанова, Касаційний цивільний суд Верховного Суду, 17.03.2021 року, справа №299/396/17 (провадження №61-10043св20) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95654222>

•Постанова, Касаційний цивільний суд Верховного Суду, 26.05.2021 року, справа 727/2525/20 (провадження №61-4679св21) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97285681>

•Постанова, Касаційний цивільний суд Верховного Суду, 10.06.2021 року, справа №754/9834/18 (провадження №61-7827св20) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97565747>

•Постанова, Касаційний цивільний суд Верховного Суду, 26.08.2021 року, справа №753/2647/20-ц (провадження №61-15791св20) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99173871>

2. Визнання договору дарування недійсним на підставі помилки та обману

4

Враховуючи передбачений сторонами договору дарування сервітут, та обставина, що позивач після укладення спірного договору продовжує проживати у вказаній квартирі, не свідчить про недійсність відповідного договору, оскільки відсутність фактичного передання спірного нерухомого майна в цьому випадку не пов'язана з відсутністю волі дарувальника, чи помилки щодо природи спірного правочину.

Укладений між сторонами договір дарування не містить застережень чи вказівок про фінансові зобов'язальні умови для його сторін, а тому немає підстав вважати, що такий договір є оплатним і суперечить вимогам [статті 717 ЦК України](#).

Особа на підтвердження своїх вимог про визнання правочину недійсним повинна довести на підставі належних і допустимих доказів, у тому числі пояснень сторін і письмових доказів, наявність обставин, які вказують на помилку - неправильне сприйняття нею фактичних обставин правочину, що вплинуло на її волевиявлення, дійсно було і має істотне значення. Такими обставинами є: вік позивача, його стан здоров'я та потреба у зв'язку із цим у догляді й сторонній допомозі; наявність у позивача спірного житла як єдиного; відсутність фактичної передачі спірного нерухомого майна за оспорюваним договором дарування дарувальником обдаровуваному та продовження позивачем проживати в спірній квартирі після укладення договору дарування. Договір, що встановлює обов'язок обдаровуваного вчинити на користь дарувальника будь-яку дію майнового або немайнового характеру, не є договором дарування, правовою метою якого є передача власником свого майна у власність іншої особи без отримання взаємної винагороди. Лише у разі встановлення цих обставин норми частини першої статті [229](#) та статей [203](#) і [717 ЦК України](#) у сукупності вважаються правильно застосованими.

•Постанова, Касаційний цивільний суд Верховного Суду, 12.09.2018 року, справа №335/8252/14-ц (провадження №61-6516св18) <https://revestr.court.gov.ua/Review/76859895>

•Постанова, Касаційний цивільний суд Верховного Суду, 24.10.2018 року, справа №306/1473/16-ц (провадження №61-20849св18) <https://revestr.court.gov.ua/Review/77455931>

•Постанова, Касаційний цивільний суд Верховного Суду, 26.09.2019 року, справа №389/1809/16-ц (провадження №61-18713св18) <https://revestr.court.gov.ua/Review/85110826>

•Постанова, Касаційний цивільний суд Верховного Суду, 09.12.2019 року, справа №552/2526/16-ц (провадження №61-45081св18) <https://revestr.court.gov.ua/Review/86275840>

•Постанова, Касаційний цивільний суд Верховного Суду, 13.02.2020 року, справа №756/6516/16-ц (провадження №61-13359св19) <https://revestr.court.gov.ua/Review/87581466>

•Постанова, Касаційний цивільний суд Верховного Суду, 21.12.2020 року, справа №354/914/13-ц (провадження №61-3424св20) <https://revestr.court.gov.ua/Review/93793823>

•Постанова, Касаційний цивільний суд Верховного Суду, 19.01.2021 року, справа №754/15344/18 (провадження №61-12804св20) <https://revestr.court.gov.ua/Review/94297110>

•Постанова, Касаційний цивільний суд Верховного Суду, 01.02.2021 року, справа №309/1879/18 (№61-3595св20) <https://revestr.court.gov.ua/Review/94553035>

•Постанова, Касаційний цивільний суд Верховного Суду, 01.02.2021 року, справа №442/2196/19 (№61-12275св20) <https://revestr.court.gov.ua/Review/94737599>

3. Розірвання договору дарування

Предмет договору дарування повинен бути річчю індивідуально визначеною, неспоживчою, відповідної цінності для дарувальника. Дарувальник може вимагати розірвання договору дарування лише у тому разі, коли дарунок на момент пред'явлення вимоги є збереженим, тобто знаходиться у власності обдаровуваного і його стан відповідає його призначенню. Наявність у обдаровуваного права власності на предмет дарунку є невід'ємною складовою збереженості дарунку на момент пред'явлення дарувальником вимоги про розірвання договору. Збереженість дарунка передбачає знаходження дарунка у власності саме обдаровуваного, а не лише його фізична наявність як речі - предмета матеріального світу.

Дарування будь-якого майна, у тому числі нерухомого, є *виключним правом* власника цього майна. Договори дарування майна, що знаходиться у спільній власності, укладаються за загальними правилами за згодою всіх учасників. Якщо подароване нерухоме майно було у приватній (або частковій) власності однієї особи, тоді згода іншої особи не потрібна.

Не виконання обіцянки щодо вчинення правочину, відчуження майна на користь третьої особи, не може бути підставою для розірвання спірного договору дарування.

•Постанова, Касаційний цивільний суд Верховного Суду, 13.12.2018 року, справа №641/11195/15-ц (провадження №61-23468св18) <https://revestr.court.gov.ua/Review/78978825>

•Постанова, Касаційний цивільний суд Верховного Суду, 23.01.2019 року, справа №591/3835/16-ц (провадження №61-22859св18) <https://revestr.court.gov.ua/Review/79543477>

•Постанова, Касаційний цивільний суд Верховного Суду, 28.02.2019 року, справа №646/3972/16-ц (провадження №61-28761св18) <https://revestr.court.gov.ua/Review/80178251>

•Постанова, Касаційний цивільний суд Верховного Суду, 26.09.2019 року, справа №464/1509/17 (провадження №61-34669св18) <https://revestr.court.gov.ua/Review/84746671>

•Постанова, Касаційний цивільний суд Верховного Суду, 19.05.2020 року, справа №523/9855/17 (провадження №61-14945св19) <https://revestr.court.gov.ua/Review/89345576>

•Постанова, Касаційний цивільний суд Верховного Суду, 21.10.2020 року, справа №357/10458/18 (провадження №61-13626св19) <https://revestr.court.gov.ua/Review/93879532>

4. Визнання договору дарування укладеного без згоди недійсним

Дарування будь-якого майна, у тому числі нерухомого, є виключним правом власника цього майна. Договори дарування майна, що знаходиться у спільній власності, укладаються за загальними правилами за згодою всіх учасників.

Відсутність згоди одного із співвласників є підставою визнання правочину, укладеного іншим співвласником щодо розпорядження спільним майном, недійсним. При цьому закон не пов'язує наявність чи відсутність згоди усіх співвласників на укладення договору ні з добросовісністю того з подружжя, який уклав договір щодо спільного майна, ні третьої особи – контрагента за таким договором і не ставить питання оскарження договору в залежність від добросовісності сторін договору.

Визнання договору дарування житла в якому мешкає неповнолітня особа укладеного без дозволу органу опіки і піклування можливо в разі, якщо власниками майна є батьки неповнолітньої або особи, які їх заміняють.

•Постанова, Касаційний цивільний суд Верховного Суду, 14.08.2019 року, справа №311/3123/16-ц (провадження №61-18078св18) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83749399>

•Постанова, Касаційний цивільний суд Верховного Суду, 15.08.2019 року, справа №643/12994/16-ц (провадження №61-41424св18) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83819703>

•Постанова, Касаційний цивільний суд Верховного Суду, 15.06.2020 року, справа №430/1281/14-ц (провадження №61-43510сво18) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90143648>

•Постанова, Касаційний цивільний суд Верховного Суду, 10.02.2021 року, справа №385/1598/18 (провадження №61-12954св19) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95067051>

5. Визнання недійсним договору дарування грошових коштів

Недійсність договору як приватно-правова категорія, покликана не допускати або прискіпати порушення цивільних прав та інтересів або ж їх відновлювати. По своїй суті ініціювання спору про недійсність договору не для захисту цивільних прав та інтересів є недопустимим. Завданням цивільного судочинства є саме ефективний захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів. Такий захист можливий за умови, що права, свободи чи інтереси власне порушені, а учасники цивільного обороту використовують цивільне судочинство для такого захисту. Приватно-правовий інструментарій (зокрема, ініціювання спору про недійсність договору не для захисту цивільних прав та інтересів) не повинен використовуватися учасниками цивільного обороту для невиконання публічних обов'язків, звільнення майна з під арешту в публічних відносинах або створення преюдиційного рішення суду для публічних відносин. При цьому, у разі використання приватно-правового інструментарію не для захисту цивільних прав та інтересів, а для невиконання публічних обов'язків, звільнення майна з під арешту в публічних відносинах або створення преюдиційного рішення суду для публічних відносин, судові рішення стосуються прав, інтересів та (або) обов'язків відповідного державного органу, покликаного захищати інтереси держави у відповідних відносинах. Таким чином, Верховний Суд у складі Об'єднаної Палати Касаційного цивільного суду відступив від висновку, викладеного у постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду 10 жовтня 2018 року у справі №640/8804/17 (провадження №61-396св17).

•Постанова, Касаційний цивільний суд Верховного Суду, 05.09.2019 року, справа №638/2304/17 (провадження №61-4126св20) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97735876>

6. Щодо визнання договору дарування недійсним на підставі частини першої статті 56 ЦК УРСР, чинної на момент укладення договору

Наявність підстав для визнання договору недійсним має встановлюватися судом на момент його укладення. Оскільки договір дарування було укладено у 2003 році, то спір про визнання договору недійсним має вирішуватися на підставі норм, які були чинними в момент його укладення, тобто ЦК УРСР (в редакції, чинній на момент укладення договору дарування). Згідно частини першої статті 56 ЦК УРСР (в редакції, чинній на момент укладення договору дарування) угода, укладена внаслідок помилки, що має істотне значення, може бути визнана недійсною за позовом сторони, яка діяла під впливом помилки. Особа на підтвердження своїх вимог про визнання правочину недійсним на підставі частини першої статті 56 ЦК УРСР повинна довести, що така помилка дійсно мала місце, а також те, що вона має істотне значення.

•Постанова, Касаційний цивільний суд Верховного Суду, 10.04.2019 року, справа №125/171/17 (провадження №61-32218св18) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81286312>

7. Визнання недійсним договору дарування корпоративних прав

Лише після прийняття вищим органом товариства позитивного рішення спадкоємець (правонаступник) частки у статутному капіталі може стати учасником відповідного товариства. У разі відмови правонаступника (спадкоємця) від вступу до товариства або відмови товариства у прийнятті до нього правонаступника (спадкоємця) йому видається у грошовій або натуральній формі частка у майні, яка належала померлому учаснику. У цих випадках розмір статутного капіталу товариства підлягає зменшенню. Право здійснювати відчуження часток у статутному капіталі товариства мають лише його учасники. Спадкоємцям учасника товариства належало лише право на частку у статутному капіталі товариства, вони не були учасниками цього товариства, тому корпоративні права не набули, унаслідок чого не мали права здійснювати їх відчуження за спірним договором дарування.

•Постанова, Касаційний цивільний суд Верховного Суду, 03.06.2020 року, справа №640/18223/15-ц (провадження №61-7549св19) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89732813>

8. Строки позовної давності при визнанні договору дарування недійсним

Формулювання загального правила щодо початку перебігу позовної давності пов'язане не тільки з часом безпосередньої обізнаності особи про певні обставини (факти порушення її прав), а й з об'єктивною можливістю цієї особи знати про ці обставини. Можливість знати про порушення своїх прав впливає із загальних засад захисту цивільних прав та інтересів (статті 15, 16, 20 ЦК України), за якими особа, маючи право на захист, здійснює його на власний розсуд у передбачений законом спосіб, що створює в неї цю можливість знати про посягання на права. Перебіг позовної давності за вимогами про визнання недійсним правочину починається за загальними правилами, визначеними у частині першій статті 261 ЦК України, тобто від дня, коли особа довідалася або могла довідатися, про вчинення цього правочину.

•Постанова, Касаційний цивільний суд Верховного Суду, 01.02.2021 року, справа №442/2196/19 (№61-12275св20) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94737599>